

Eriarvoisuuden UUSI LOGIIKKA

Kirjoittaja Johannes Kananen

Sosiaaliturvan leikkaukset ja rahoitusmarkkinoiden spekulatiivinen logiikka ovat olleet mukana luomassa uutta, varallisuuteen perustuvaa luokkayhteiskuntaa. Tilanteen korjaamiseksi sosiaalipolitiikan on irrottauduttava uusklassisen talusteorian oletuksista.

YHTEISKUNNALLINEN ELÄMÄ ON tällä hetkellä varsin epävaaka: on ollut finanssikriisi, eurokriisi, ilmastokriisi, pakolaiskriisi ja demokratian kriisi. Viimeisin kriisi on koronapandemia, joka on pakottanut meidät pohtimaan, millä lailla yhteiskuntamme kehittyy ja mihin tämä kehitys perustuu.

Jo ennen koronapandemiaa kansainväliset talouslehdet, arvovaltainen *Financial Times* mukaan lukien, kaipasivat keskustelua eriarvoisuutta aiheuttavan ja ylläpitävän kapitalistisen talousjärjestelmän perusteista.

Kansainvälisessä keskustelussa on jo vuosia toistunut ajatus siitä, että globaalisti ja paikallisesti kasvava eriarvoisuus ei ole hyväksi taloudelle eikä yhteiskunnalle. Suomen politiikkaa pitkään hallinnut ajatus siitä, että suuret tuloerot kiihdyttävät talouskasvua, on siis osoittautunut vanhanaikaiseksi.

Kansainvälinen ja suomalainen sosiaalipolitiikka on viimeiset kolmekymmentä vuotta perustunut uusklassisen talousteorian suosituksiin. Niiden mukaan hallitusten pitäisi talouskasvua ja työllisyyttä edistääkseen leikata sosiaaliturvaa, alentaa tuloveroja, lisätä paikallista sopimista työmarkkinoilla, kiristää sosiaaliturvan sanktioita ja heikentää irtisanomissuojaa. Näin on Suomessa ja muualla tehtykin – oikeastaan riippumatta siitä, mitä ihmiset ovat äänestäneet vaaleissa.

Sosiaalipolitiikan näkökulmasta tämä on paradoksaalista, olihan sen perinteinen tavoite tasapainottaa kapitalistista markkinataloutta tasoittamalla tuloeroja ja jakamalla resursseja uudelleen. 1990-luvun jälkeen sosiaalipoliittiset uudistukset ovat päinvastoin lisänneet eriarvoisuutta ja sosiaalipolitiikka on sekä akateemisena tieteenalana että käytännön toimintana sulautunut yhteen uusklassisen talousteorian kanssa.

MYÖS KOKO ERIARVOISUUDEN logiikka on muuttunut viimeisinä vuosikymmeninä. Sosiologi **Lisa Adkins** on esittänyt, että työmarkkina-asemamme määrittää yhä vähemmän mahdollisuuksiamme osallistua talouteen ja yhteiskuntaan. Ennen ajattelimme yhteiskuntaluokkia ammattiryhmittäin tai koulutuksen perusteella: oli valkokaulustyöntekijöitä ja duunareita. Nykyään suhteemme varallisuuteen on oleellisesti tekijä yhteiskunnallista asemaa määriteltäessä.

Tämän johtopäätöksen taustalla on havainto, jonka mukaan omaisuus-esineiden hinnat ovat viime vuosina kasvaneet voimakkaasti samalla kun reaali-palkkojen kasvu on ollut hyvin hidasta tai olematonta. Tämän seurauksena osa ihmisistä on voinut hankkia omaisuus-esineitä, joiden arvo on kasvanut palkkoja nopeammin, ja osa taas velkaantuu, kun heikko sosiaaliturva ja palkka prekaareilla työmarkkinoilla eivät riitä toimeentuloon. Erityisesti kasvukeskuksissa asuntojen hinnat ovat nousseet voimakkaasti ja tavallisessa palkkatyössä olevalla ihmisellä ei välttämättä ole mahdollisuutta ostaa omistusasuntoa.

Adkinsin mukaan tässä uudenaikaisessa luokkayhteiskunnassa rahoitusmarkkinoiden spekulatiivinen logiikka tunkeutuu yhä laajemmalle ja syvemmälle yhteiskuntaan. Ei ole siis kysymys siitä, että spekulatiiviset rahoitusmarkkinat olisivat jotenkin irronneet reaalityöelämästä. Päinvastoin, niiden vaikutukset ihmisten elämään ovat hyvinkin reaalisia.

Oleellinen nivel rahoitusmarkkinoiden ja muun yhteiskunnan välissä on arvopaperistettu velkakirja. Länsimaissa yksityisen velan määrä on lisääntynyt tasaisesti viime vuosikymmenten ajan. Nykyään pankit ja luottoa myöntävät yritykset myyvät tyypillisesti lainansa eteenpäin rahoitusmarkkinoilla. Sijoituspalveluita tarjoavat investointipankit taas ovat ryhtyneet hallitsemaan sijoitusten riskejä mitä innovatiivisimmilla tavoilla.

Vuosina 2007–2008 Yhdysvaltojen asuntomarkkinoiden riskit realisoituivat talouden ja ihmisten kannalta kohtalokkain seurauksin. Työttömyys nousi, mutta pankit pääsivät pälkähästä julkisen tuen avulla. Sama rahoitusmarkkinoiden logiikka on jatkanut kehitystään näihin päiviin saakka. Edes koronapandemia ei ole pienen notkahduksen jälkeen vaikuttanut pörssikursseihin: vaikka taloudet käytännössä pysähtyivät kevään aikana, osakkeiden ja arvopapereiden hinnat kääntyivät pian nousuun, joka on sittemmin vain jatkunut.

Harjoitettu rahapolitiikka ylläpitää omalta osaltaan rahoitusmarkkinoiden spekulatiivista logiikkaa. Keskuspankit kautta maailman ovat paittaneet taseitaan luomalla tyhjistä uutta rahaa, jolla ne ovat ostaneet rahoitusmarkkinoilta arvopapereita ja velkakirjoja. Sijoittaminen on houkuttelevaa niille, joilla on paljon rahaa jo ennestään, kun korot ovat jopa miinusmerkkisiä.

Kun rahoitusmarkkinoiden logiikka tunkeutuu elämäämme, työnteomme alistetaan sijoitetun pääoman voittojen kasvattamiselle – teemme työtä, jotta voisimme lyhentää velkaa, ja samalla sijoittajat saavat sijoituksilleen tuottoa. Yrityksetkin toimivat arvopapereiden tapaan: laadukkaiden tavaroiden ja palveluiden tuottamisen sijaan yritysten johtajat pyrkivät kasvattamaan osakkeenomistajien voittoja. Usein heidän palkki-
onsakin määräytyvät osakkeiden arvon mukaisesti.

Finanssipolitiikassa eli valtion tulo- ja menopolitiikassa on sen sijaan vallinnut kova menokuri. Suomessakin on vuosia puhuttu valtiontalouden kestävyysvajeesta – väestön ikääntyessä meillä ei tarinan mukaan ole varaa julkisiin palveluihin. Käsitteen kehittänyt EU on kiristänyt otettaan jäsenvaltioiden finanssipolitiikasta, vaikka periaatteessa jokainen maa vastaakin omista tuloistaan ja menoistaan.

Uudenlaisen luokkayhteiskunnan taustalla ovat siis määrälliseen helpotukseen perustuva rahapolitiikka, menokuriin perustuva finanssipolitiikka ja työvoiman tarjonnan lisäämiseen perustuva sosiaalipolitiikka. Sosiaaliturvan heikennykset ovat omalta osaltaan vaikuttaneet matalapalkkaisen, prekarin palvelualan syntyyn ja pakottaneet ihmisiä turvautumaan esimerkiksi pikavippeihin. Samalla sanktiot ja karenssit hämärtävät rajaa työttömyyden ja työllisyyden välillä, kun työttömyyden aikana pitää yrittää käyttäytyä ikään kuin olisi töissä.

TÄMÄN VUODEN KEVÄÄLLÄ näytti hetken ajan siltä, että koronapandemia pysäyttää meidät ajattelemaan yhteiskunnallisen kehityksemme suuntaa ja sen taustalla olevia tekijöitä. Ylimääräiset menot jäivät pois, perheet saivat olla yhdessä. Meillä oli tilaisuus pohtia sitä, mikä elämässä on todella arvokasta.

Jotain on todella muuttunut: Euroopan unioni on luopunut talouskurista ja elvyttää nyt kiistellyn 750 miljardin euron elvytyspaketin avulla. EU

ottaa velkaa ja tukee koronapandemian runtelemia jäsenmaitaan, erityisesti Etelä-Euroopan maita. Eurokriisin yhteydessä velkaantunutta Kreikkaa nöyryytettiin julkisen sektorin leikkausvaatimuksilla vastineeksi tuesta. Nyt Euroopan unionin – erityisesti Ranskan ja Saksan – johtajat ilmeisesti pelkäävät EU:n hajoamista niin paljon, että he luopuivat talouskurista.

Kansainvälisessä talouskeskustelussa kapitalismin perusteita kyseenalaistavat puheenvuorot ovat saaneet yhä suurempaa painoarvoa. Sosialismista on tulossa jälleen muodikasta, kun **Jeremy Corbynin**, **Bernie Sandersin** ja **Alexandria Ocasio-Cortezin** kaltaiset poliitikot puhuvat yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta käyttäen ennen niin halveksittua s-sanaa. Johtavissa talouslehdissä ilmestyy säännöllisesti artikkeleita, joiden mukaan tuloeroja on kavennettava ja heikoimmista huolehdittava.

Optimismia heikentää kuitenkin Suomen hallituksen suunnitelmat. Suomessa johtavat poliitikot ajattelevat yllättävän vanhakantaisesti esimerkiksi valtion velasta: edelleen saamme lukea lehdistä, kuinka velka on maksettava takaisin, vaikka kansainvälisessä keskustelussa alkaa jo olla selvää, että velka synnyttää uutta rahaa talouteen. Uuden rahateorian (*Modern Monetary Theory*, MMT) mukaan omaa valuuttaansa hallinnoiva valtio ei voi mennä konkurssiin, koska se voi aina rahoittaa menonsa keskuspankin tyhjistä luoman rahan avulla.

Mekin Suomessa voimme ajatella, että valtio velkaantuu itselleen koronapandemian seurauksena, kuten STTK:n pääekonomisti **Patrizio Lainà** on muotoillut. Valtion velan lisäys vastaa Suomen osuutta EKP:n uusimmasta osto-ohjelmasta.

Tätä kirjoittaessa hallitus suunnittelee ainakin työttömyysturvan heikennyksiä ja niin kutsutun eläkeputken poistamista. Jostain syystä poliitikot ja virkamiehet ajattelevat, että hyväksytyjä toimenpiteitä työllisyyden lisäämiseksi ovat ainoastaan ne, jotka valtiovarainministeriön uusklassiseen teoriaan perustuvien mallien mukaan lisäävät työllisyyttä.

Sosiaalipolitiikka on ollut eräs keskeinen tekijä uudenlaisen luokkayhteiskunnan muodostumisessa. Samalla se on avainasemassa mietittäessä vaihtoehtoja nykyiselle epävakaalle ja kriisialttiille yhteiskunnalliselle kehitykselle. Meidän sosiaalipoliitikkojen kannattaisi esimerkiksi tutustua muun muassa **Hyman Minskyn** kehittämään jälkikeynesiläiseen talousteorianaan, joka hahmottelee valtion ja keskuspankin roolin taloudessa varsin eri lailla kuin uusklassinen teoria ja tukee sitä huomattavasti paremmin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisäämistä.

Oikeastaan kaikkein parasta olisi pyrkiä vapautumaan kaikenlaisista dogmeista liittyen talouteen. Kestäviä ratkaisuja voisi syntyä, jos yritäisimme yhdessä ja ennakkoluulottomasti luoda uusia sisältöjä sellaisille käsitteille kuin raha, kilpailu, voitontavoittelu, yhteistyö ja taloudellinen lisäarvo. Uuden ajattelun pohjalta voi myös syntyä uusia käytäntöjä ja aloitteita, joiden avulla voimme yhdessä rakentaa kestävämpää ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. **Y**